А.О. **Ходжаян**, канд. екон. наук, доцент

МАКРОЕКОНОМІЧНІ УМОВИ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Розкрито сутність поняття «стійкість економічної системи». Досліджено макроекономічні умови її формування. Сформульовано основні тенденції світогосподарського устрою, які зумовлюють підвищений ризик дестабілізації національних економік. Визначено диференційований вплив чинників глобальної нестабільності на функціонування і розвиток національних економік в залежності від ступеня їх стійкості.

The essence of the concept of "stability of economic system" is revealed. Macroeconomic conditions for its formation are investigated in the article. The main trends of world economic system, which cause an increased risk of national economies destabilization are explored. Differential influence of global instability factors on the national economies development and functioning depending on their degree of stability is determined.

Ключові слова: стійкість економічної системи, макроекономічна стабільність, ризики дестабілізації.

Keywords: stability of economic system, macroeconomic stability, destabilization risks.

Поступальний розвиток відкритих національних економік здійснюється під впливом періодично повторюваних «економічних стресів», які виникають з періодичністю, приблизно, раз на десять років і різняться за причинами та характером, що ускладнює можливість їх прогнозування та масштаби наслідків. Перманентність збоїв у функціонуванні глобальної світогосподарської системи у формі криз і депресій зумовлює уповільнення темпів економічного зростання та нестабільність відкритих економічних систем, що виявляється через зміну абсолютних значень та динаміки макроекономічних показників. За таких умов, визначальним індикатором конкурентоспроможності економіки з позицій її здатності протистояти зовнішнім загрозам і отримувати додаткові ресурси і позитиви від інтеграції у зовнішньоекономічний простір є стійкість економічної системи в цілому та окремих її елементів, без якої неможливо досягти економічного зростання і прогресивного розвитку суспільства.

Теоретичні і емпіричні дослідження доводять існування тісного кореляційного зв'язку між стійкістю та зростанням економіки. Компанії не в змозі приймати обґрунтовані рішення, коли рівень інфляції високий, а державний бюджет виходить з-під контролю. Фінансовий сектор не може функціонувати, якщо в державі спостерігається гігантський дефіцит. Держава не може ефективно надавати послуги, якщо вона вимушена виплачувати величезні відсотки за минулими боргами. Економіка не може зростати, якщо макроекономічне середовище не є стабільним та сприятливим [5].

На фоні прискорення інтеграції національних економік та під тиском поглиблення кризових явищ, дослідження механізмів макроекономічної стабілізації в роботах

Кейнса Дж. М. (теорії державного регулювання), Пребіша Р., Фуртодо С. (теорії периферійного, залежного розвитку), Вальраса Л., Парето В., Хікса Дж., Дебре Ж. (теорії рівноважного і ефективного розвитку), Ростоу У. (теорії лінійних стадій зростання), Кондрат'єва М., Тугана-Барановського М. (теорії циклічних коливань), Л'юіса А. (теорії економічного розвитку), Хайека Ф., Мюрдаля Г. (теорія взаємозалежності економічного, соціального і інституційного феноменів в економічній динаміці), Ченері Х., Рейніса Г. (теорії структурних трансформацій), Леонт'єва В. (методика «витрати-випуск»), Канторовича Л. (теорія оптимального розміщення ресурсів), Фрідмена М. (монетарні умови стабілізаційної політики), Самуельсона П., Тінбергена Я. (розробка статичних і динамічних моделей аналізу економічних процесів) стали формуватися в цілісну теорію.

Серед сучасних вітчизняних та зарубіжних авторів проблематикою стійкості економічної системи та окремими напрямами її досягнення займаються Алєксєєв Ю., Бачурін А., Галданова Д., Геєць В., Глаз'єв С., Гранберг А., Добринін А., Іноземцев В., Крючкова І., Луссе А., Павловський М., Корнаі Я., Міропольський Д., Спиридонов І., Татаркін А., Шинкарук Л., Щербаков А., Юданов А.

Разом з тим недостатньо дослідженими залишаються специфічні фактори ризиків трансформаційних економік, здатні привести систему до нестійкого стану, вплив зовнішньоекономічних чинників у забезпеченні стійкості національної економіки в умовах глобалізації.

Метою статті є аналіз теоретичних і методичних положень щодо оцінки стійкості економіки; дослідження макроекономічних умов формування стійкості національної економіки та визначення впливу глобальної нестабільності на функціонування і розвиток національних економік в залежності від ступеня їх стійкості.

Поняття «стійкість» по відношенню до економічної системи стали застосовувати лише в кінці XX сторіччя для відображення особливостей її динаміки в умовах негативних впливів зовнішнього середовища: здатності до прогресивного розвитку, забезпечення стабільного економічного зростання, формування оптимальних макроекономічних пропорцій відтворення, економного і раціонального використання ресурсів, відлагодженості механізмів саморегуляції і управління, а також здатності швидко усунути загрози або пристосуватися до існуючих умов.

В термінах множин і простору стійкою вважається економічна система, яка в процесі своєї динаміки від початкового до заданого стану розвитку здатна забезпечити коливання множини її макроекономічних параметрів (безробіття, інфляція, темпи виробництва і т.д.) в допустимих межах [8, с. 478]. За існуючої методикою розрахунку рівня економічної безпеки України визначені порогові та граничні значення макроекономічних показників, перевищення яких характеризує наростання відповідно несприятливих і загрозливих тенденцій функціонування національної економіки і свідчить про рівень стійкості відповідної сфери економіки [7].

В умовах глобалізації світової економіки забезпечення стійкості економічної системи потребує нових механізмів, що є наслідком змістового оновлення поняття

«стійкість економічної системи», під яким слід розуміти здатність системи в умовах перманентної глобальної нестабільності до комплексного вирішення проблем довгострокового розвитку на основі формування оптимальних макроекономічних пропорцій[2] і підтримання їх у процесі економічної динаміки в допустимих з точки зору економічної безпеки межах.

Аналіз складових цього терміна дозволяє виокремити наступні характеристики стійкої економічної системи: збалансованість макроекономічних пропорцій, розширене відтворення, стабільні темпи економічного зростання, ефективне (економне і раціональне) використання ресурсів, забезпечення оптимальних значень показників функціонування макроекономічної, фінансової, зовнішньоекономічної, інвестиційної, науково-технічної, енергетичної, виробничої, демографічної, соціальної та продовольчої сфер національної економіки, в межах яких створюються найбільш сприятливі умови для відтворення, відлагодженість механізмів саморегуляції. Формування і дотримання визначених характеристик економічної системи дозволяє «нарощувати імунітет» національної економіки, без якого економічне зростання і підвищення рівня доходів під впливом негативних чинників внутрішнього та зовнішнього походження може непрогнозовано перерости у негативну динаміку.

Зміст поняття «економічна стійкість» містить у собі систему заходів, що забезпечують конкурентну стійкість і економічну стабільність економічної системи. Рівень стійкості для будь-яких економічних систем є наслідком впливу прогресивних і негативних внутрішніх чинників (пропорцій відтворення і механізмів управління) та зовнішніх чинників (структури зовнішніх зв'язків і механізмів впливу). У випадку превалювання прогресивних факторів система має тенденцію до підвищення рівня стійкості, при негативних – стійкість у системі знижується [1, с. 35-37].

В умовах, коли глобалізація проникла в усі сфери життєдіяльності суспільства, і в світі практично не залишилося ізольованих національних господарств, стійкість систем помітно знизилась. У сучасному світогосподарському устрої чітко окреслені дві тенденції, які зумовлюють підвищений ризик дестабілізації національних економік:

по-перше, до подальшої відкритості економіки. Тенденція до інтеграції виявляється у зближенні національних економік, їх тісній взаємодії і взаємопроникненні через механізми міжнародного руху товарів, послуг, факторів виробництва, інформації, технологій, фінансових активів;

по-друге, до посилення негативних зовнішніх імпульсів та пришвидшення їх передачі порівняно з позитивними наслідками інтеграції. Відкритість національної економіки, яка не узгоджена з рівнем макроекономічної стійкості, ускладнює можливість економічного зростання та прогресивного розвитку суспільства.

Через непрогнозованість зовнішніх імпульсів компенсаторним механізмом макроекономічної стабілізації, мають бути налагоджені внутрішні механізми управління і прогресивні пропорції відтворення, що визначають стійкість національної економіки.

[2] *Оптимальні макроекономічні пропорції* характеризуються показниками розвитку економіки країни при яких створюються найбільш сприятливі умови для відтворювальних процесів (прим. авт.).

При налагоджених механізмах макроекономічної стабілізації економічна система набуває прогресивного стійкого стану[3] автоматично під впливом ринкових регуляторів. При відсутності необхідного рівня стійкості національної економіки та в умовах, коли сила реалізованих внутрішніх і зовнішніх загроз виявиться занадто руйнівною, необхідні додаткові заходи державного регулювання щодо приведення розбалансованих сфер національної економіки до стану, при якому досягається збалансованість макроекономічних відтворювальних пропорцій. Сучасна світова фінансова криза, охопивши ринки нерухомості, кредитні ринки, реальний сектор економіки практично всіх інтегрованих у світову фінансову систему країн, в черговий раз довела недосконалість ліберально-ринкової моделі розвитку країн світового співтовариства і необхідність активізації регулюючої ролі держави щодо підтримки макроекономічної стабільності як визначальної умови поступального розвитку економіки, забезпечення економічного зростання та підвищення реальних доходів населення.

Макроекономічна стійкість забезпечується існуючими механізмами саморегуляції і управління в різних підсистемах економічної сфери: виробничій, інвестиційній, науково-технологічній, зовнішньоекономічній, фінансовій. Фінансова стійкість характеризується оптимальними параметрами функціонування бюджетної, грошово-кредитної, валютної, боргової, банківської системи та фінансових ринків, недотримання яких знижує стійкість національної економіки до внутрішніх і зовнішніх шоків і може перетворити потенційні ризики на реально існуючі загрози.

Важливою складовою розробки механізму забезпечення стійкості економічної системи є оцінка рівня стійкості системи і виокремлення меж прогресивної стійкості. У зв'язку з цим важливим є обґрунтування значимості застосування низки макроекономічних показників, які характеризують стан та тенденції макроекономічної стійкості, в якості індикаторів оцінки рівня конкурентоспроможності націй. Серед них найбільш суттєвими є рівень інфляції, динаміка і обсяг зовнішнього боргу, стан рахунку поточних операцій, дефіцит бюджету, рівень нагромаджених національних заощаджень, валютна стабільність, динаміка і структура іноземного капіталу, показники стійкості і надійності банківської системи, технологічно-галузева структура національної економіки з позицій її сприяння інноваційно-інвестиційним процесам. За допомогою даних показників визначається поточний економічний стан країни, її здатність адекватно і оперативно реагувати на негативні зовнішні загрози, що стали перманентним явищем в умовах відкритості національної економіки і циклічності.

Узагальненою оцінкою стійкості для кожної національної економіки може слугувати рівномірний приріст ВВП, як результат синергетичного впливу економічного потенціалу, умов зовнішнього середовища та ефективності механізму управління. В

[3] *Прогресивною макроекономічною стійкістю* слід вважати такий стан економіки, при якому внаслідок збалансованості макроекономічних відтворювальних пропорцій, під впливом внутрішніх і зовнішніх загроз здійснюється поступальний розвиток економіки, економічне зростання та підвищення реальних доходів населення (прим. авт.).

результаті диференційованого впливу усіх складових формується траєкторія поступального руху національної економіки (див. рис.1).

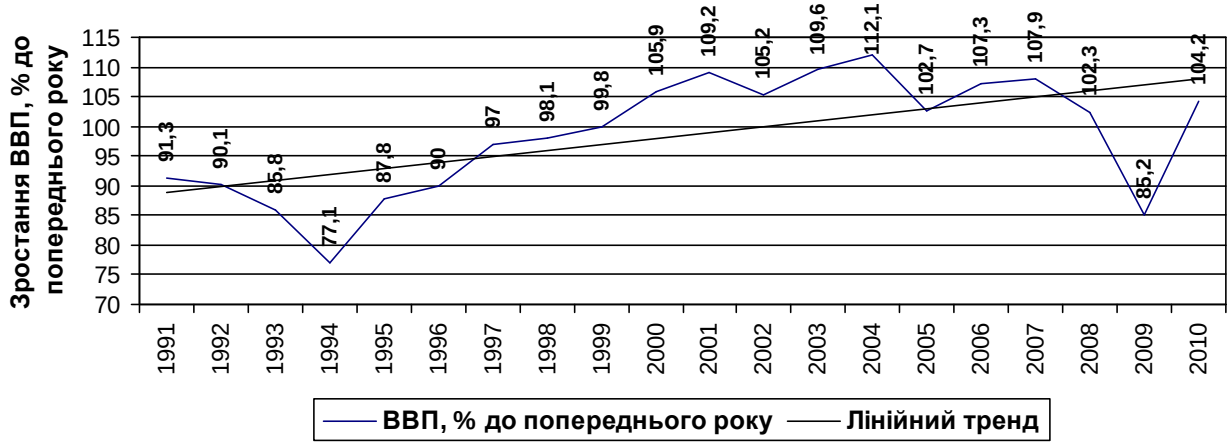

Рис. 1. Темпи зростання ВВП України за період 1990–2010 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [4].

Найбільш стійкий стан економіки характеризується рівномірним збалансованим зростанням ВВП і зображено на графіку як траєкторія з мінімальними відхиленнями від лінійного тренду. У період 2000–2007 рр. економіка характеризувалася рівномірним прямолінійним рухом. З кінця 2008 року і до теперішнього часу відносно стабільний стан змінився нерівномірними темпами приросту, що характеризується як зниження реальної стійкості поступального руху економіки.

Суттєвим випробуванням і індикатором стійкості для всіх економік світу стала сучасна фінансова криза, яка, розпочавшись з краху ринку іпотечного кредитування в США в серпні 2007 року, набула значного поширення в країнах з розвинутою економікою, а починаючи з вересня 2008 року охопила практично всі інтегровані у світову фінансову систему країни, що розвиваються. Що стосується впливу світової фінансової кризи на окремі регіони і країни світу, то ступінь негативного впливу зовнішніх шоків залежить від рівня стійкості економіки, а канали розповсюдження різняться в залежності від внутрішньої і зовнішньої розбалансованості економік.

З метою визначення позитивного впливу макроекономічної стабільності на розвиток економіки проведено дослідження взаємозв'язку між основними показниками, що є індикаторами оцінки рівня стійкості та темпами зростання економіки України, а також по групам країн з розвиненою економікою та країн з ринком, що формується і країн, що розвиваються. Дані, що представлені на рис. 2, підтверджують достатньо щільний зв'язок між темпами зростання по групі країн з розвиненою економікою і динамікою показників, які характеризують основні відтворювальні макроструктурні пропорції та суттєво впливають на макроекономічну ситуацію країн з розвиненою економікою: валове нагромадження основного капіталу, темпи інфляції, обсяги інвестування і національних заощаджень, стан державного бюджету (див. табл. 1).

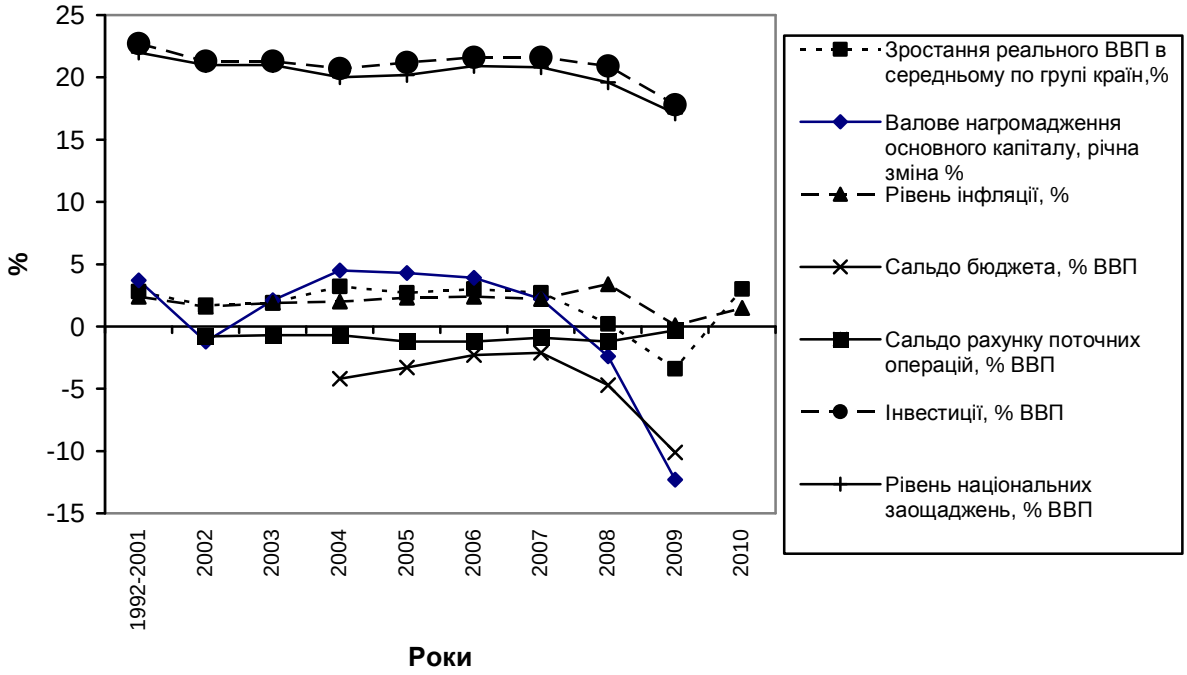

Рис. 2. Порівняльна динаміка темпів зростання економіки та базових показників макроекономічної стійкості, кумулятивно по групі країн з розвиненою економікою
Джерело: побудовано автором за даними [10].

Починаючи з 2008 року, а надто у 2009 році, країни з розвиненою економікою пережили безпрецедентне зниження обсягів виробництва (- 3,2%). Зокрема падіння обсягів ВВП склало у США – 2,6%, зоні євро – 4,1%, Великобританії – 4,9%, Швеції – 5,1%, Японії – 5,2%, Ісландії – 6,8% .

Щодо структурних елементів ВВП, то невизначеність економічної ситуації в найбільшій мірі вплинула на зниження валового нагромадження основного капіталу (ВНОК) в країнах з розвиненою економікою (2008 – -2,4%, 2009 – -12,3%). У 2009 році падіння обсягів ВНОК склало у зоні євро – -11,3% проти попереднього періоду, Канаді – -12,0%, США – -12,3%, Японії – -14,0%, Великобританії – -15,0%, що прогнозовано негативно позначиться на створенні у майбутньому нового доходу. Саме швидким зростанням запасів і збільшенням інвестицій в основні фонди пояснюється відновлення економічної активності у 2010 році, яке до того ж супроводжувалось встановленням у країнах з розвиненою економікою найбільш сприятливого рівня зростання споживчих цін (1,5%).

Одне з найбільш нагальних завдань для забезпечення стійкості країн з розвиненою економікою є необхідність збалансування і досягнення стійкого стану бюджету. І хоча консолідація бюджету може сповільнити темпи економічного зростання в короткостроковій перспективі, це, вочевидь, підвищить можливості бюджетно-податкової політики щодо вирішення проблеми державного боргу. За оцінками

експертів вдосконалення бюджетно-податкової політики, яке повинно включати реформування та скорочення швидко зростаючих програм видатків і податкові реформи, спрямовані на стимулювання виробництва, а не споживання, має визначальне значення для забезпечення стійкості економіки до шоків.

В групі країн Центральної і Східної Європи на темпи економічного зростання суттєво впливають обсяги інвестування і рівень інфляції. Натомість обсяги національних заощаджень не відіграють вагомої ролі в забезпеченні позитивної економічної динаміки (див. рис. 3).

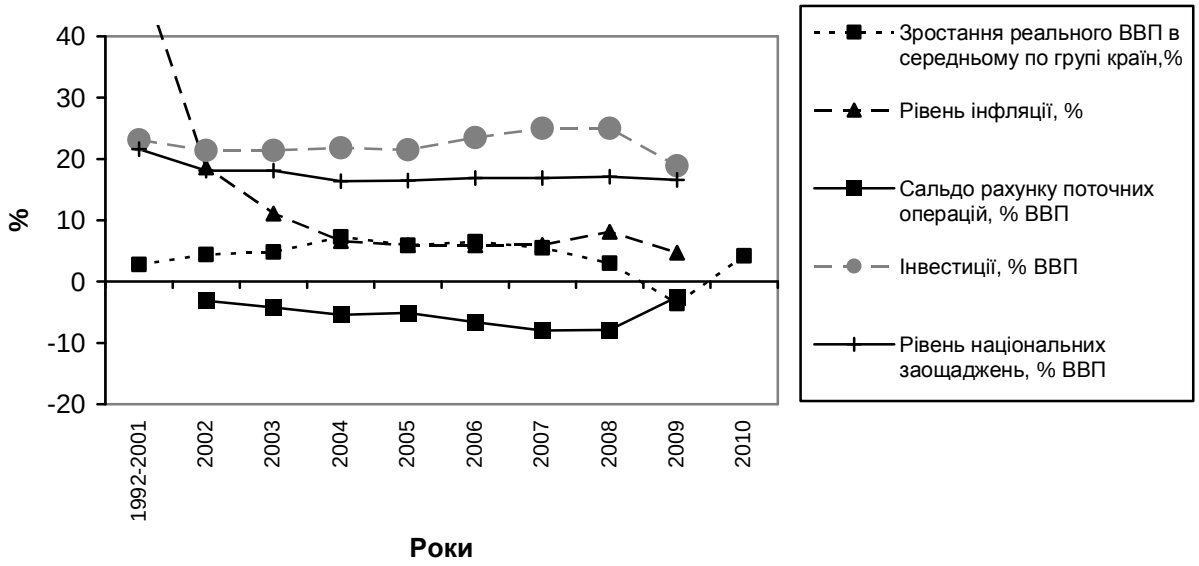

Рис. 3. Порівняльна динаміка темпів зростання економіки та базових показників макроекономічної стійкості, кумулятивно по групі країн Центральної і Східної Європи.
Джерело: побудовано автором за даними [10].

За рахунок скорочення обсягів (-12.0%) і різкого зниження цін зовнішньої торгівлі (-11.8%) у кризовий період країнам, орієнтованим на імпорт, вдалося покращити баланс рахунку поточних операцій. Ризики збитків банківського сектора та нестійкість бюджету призвели до збільшенню процентних спредів в цих країнах (з 1,5 –7,1 у 2007 р. до 1,9 – 8,7 у 2009 р.) [9].

Графічний аналіз взаємозв'язку між індикаторами макроекономічної стійкості та зростанням економіки по групі країн Співдружності Незалежних Держав свідчить про наявність щільної статистичної залежності (див. рис. 4).

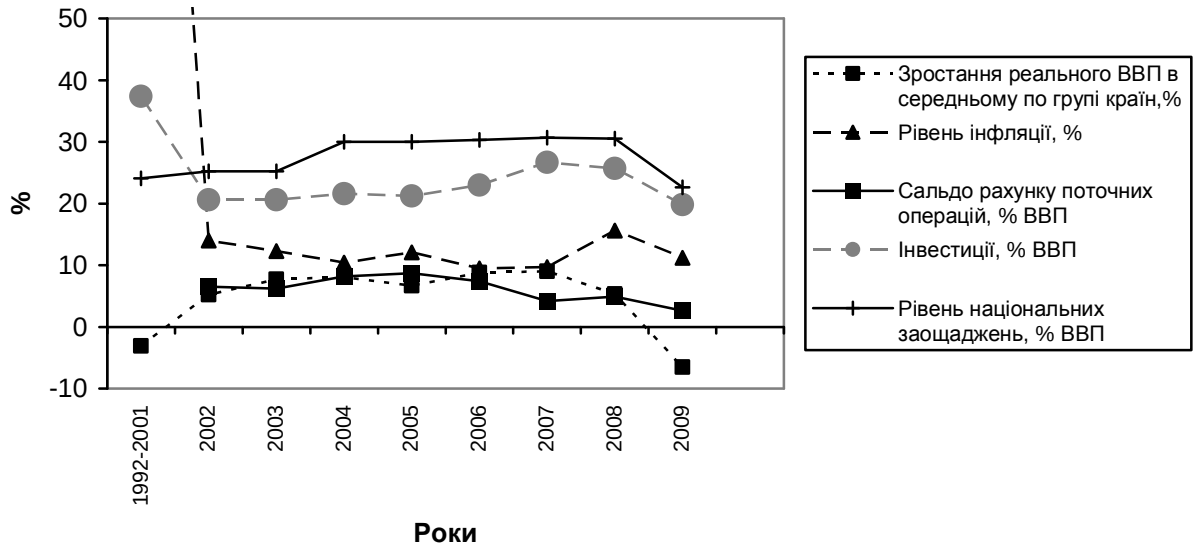

Рис. 4. Порівняльна динаміка темпів зростання економіки та базових показників макроекономічної стійкості, кумулятивно по групі країн Співдружності Незалежних Держав.
Джерело: побудовано автором за даними [10].

Особливістю економік СНД є значна залежність економічного зростання від зовнішнього попиту. З урахуванням сировинної структури експорту це зумовлює високу вразливість економік цих країн до коливань світогосподарської кон'юнктури та рівня економічної активності розвинених економік. За оцінками експертів попит на імпорт розвинених країн у 2011 році буде залишатися нижче докризового рівня. В найближчій перспективі задіяти це джерело доходів не вдасться, а тому для забезпечення економічного зростання необхідно переорієнтовуватися на внутрішній попит, задіювати всі інструменти бюджетно-податкової політики для стимулювання виробництва.

На початку 2011 року в світі поступово зростає економічна активність, проте проблеми, пов'язані з відсутністю диверсифікації джерел попиту, диспропорційністю та заборгованістю перешкоджають формуванню прогресивної стійкості економік країн світу і зумовлюють нестабільність (невизначеність та нерівномірність) такого підйому. В докризовий період джерелом зростання в країнах з розвиненою економікою та країнах Центральної і Східної Європи був внутрішній попит за рахунок високого рівня споживання і інвестицій у житлове будівництво. Рецесія економіки мала наслідком зниження внутрішнього попиту, що за відсутності інших стимулів економічного зростання призвело до стрімкого погіршення функціонування економік цих країн. В країнах з ринками, що формуються та країнах, що розвиваються, профіцит поточного рахунку сформовано внаслідок орієнтації на зовнішні ринки збуту і обмеженого внутрішнього попиту. Це робить їх залежними від рівня ділової активності в країнах-імпортерах та, з огляду на сировинну спрямованість експорту, вразливими до коливань світогосподарської кон'юнктури.

Проблема підвищення стійкості національних економік і стабільності економічного зростання залежить від вирішення двох груп проблем: диверсифікованості джерел економічного зростання (внутрішніх і зовнішніх) та збалансування макроекономічних відтворювальних пропорцій. Бюджетно-податкова політика розвинених країн хоча і дозволяє підтримувати внутрішній попит, проте не робить економіку більш стійкою через проблеми зовнішньої заборгованості. Країнам з розвиненою економікою для забезпечення стійкого розвитку необхідно підвищення рівня національних заощаджень як джерела загальнонаціональних інвестицій та переорієнтація на зовнішній попит. Дотримання пропорцій споживання–заощадження на користь останніх хоча і призведе до деякого сповільнення сукупного попиту в короткостроковому періоді, в перспективі забезпечить економічне зростання за рахунок інвестиційної складової.

Зовнішнє збалансування передбачає дотримання оптимальних пропорцій внутрішній попит – чистий експорт. Для розвинених країн напрямом збалансованості має стати націленість на зовнішній попит, реалізація потенціалу нарощення чистого експорту і вирішення таким чином проблеми стабілізації та скорочення зовнішньої заборгованості. Для країн з ринками, що формуються, орієнтованих на експорт, необхідно усунути диспропорції, які зумовлюють привабливість виключно експортної діяльності, і водночас створити умови для розширення ємності внутрішнього ринку: зростання споживання і інвестицій (валютний курс, відсоткові ставки, податки). Сприяння нарощенню прямих іноземних інвестицій прискорить збалансування економік цих країн в необхідному напрямі [6].

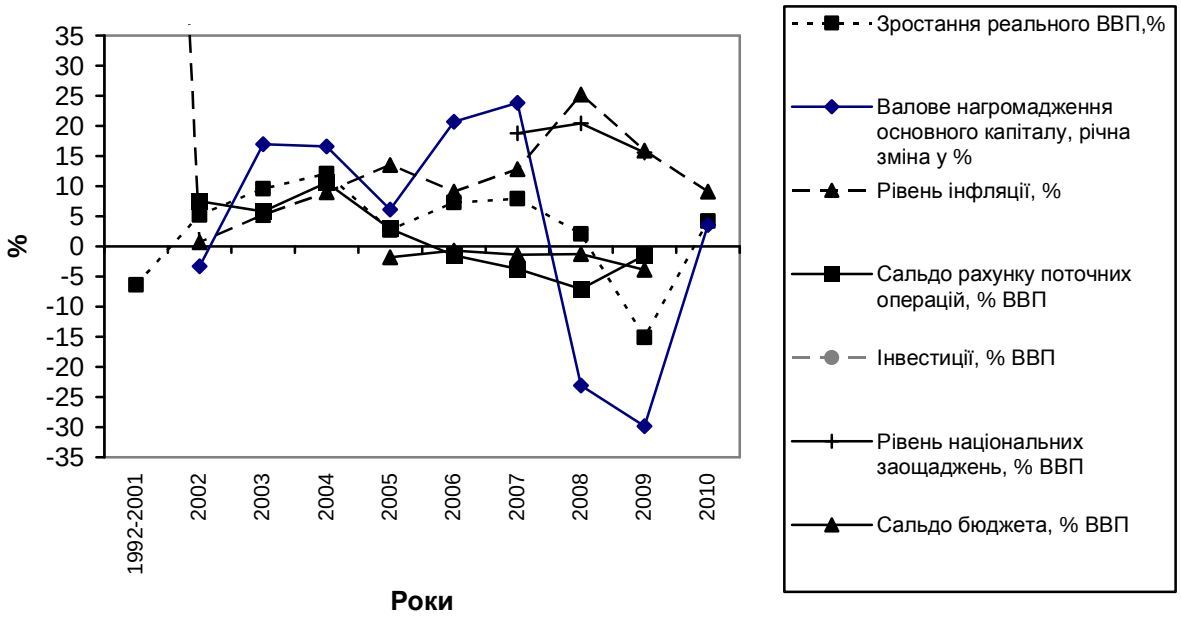

Рис. 5. Порівняльна динаміка темпів зростання економіки України та базових показників макроекономічної стійкості

Джерело: побудовано автором за даними [2;3].

Основним фактором погіршення макроекономічної ситуації в Україні в період розповсюдження світової фінансової кризи і, як наслідок, зниження її рейтингу в табелі

Глобального індексу конкурентоспроможності ВЕФ стала інфляція. Зростання цін внаслідок зростаючих енергетичних витрат, цін на продовольство, екпансіоністської бюджетної політики призвело до розбалансування економіки, відтоку інвестицій, зростання негативного сальдо державного бюджету і, на додачу, внаслідок зниження рівня ділової активності в країнах-зовнішньоторговельних партнерах, до погіршення стану рахунку поточних операцій (див. рис.5).

За рівнем макроекономічної стабільності Україна продемонструвала найбільше падіння у порівнянні з іншими країнами світу. Втративши 50 позицій, починаючи з 2006 року Україна перемістилась з 82 місця (4,7 бала) на 132 місце (3,2 бала) серед 139 країн світу (див. рис. 6).

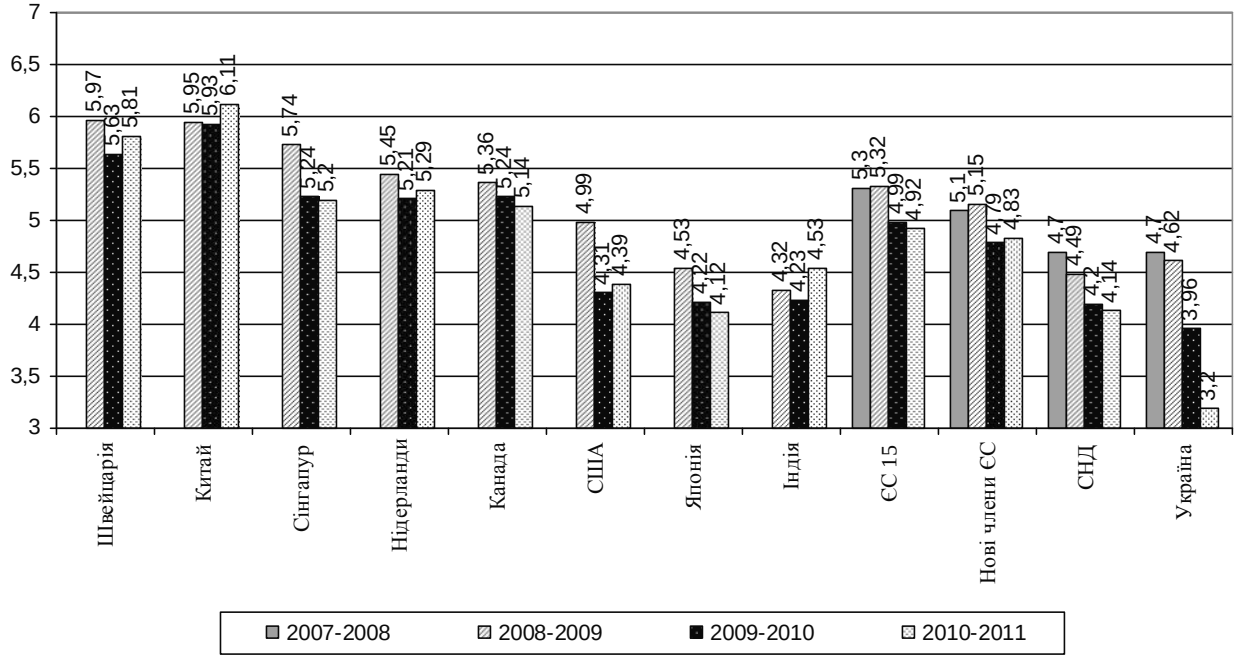

Рис 6. Оцінка макроекономічної стабільності України, окремих регіонів та країн світу за семибальною шкалою оцінювання

Джерело: побудовано за даними [9].

Найбільше падіння макроекономічних показників під впливом світової кризи і, як наслідок, погіршення позиції в рейтингу макроекономічної стабільності ВЕФ є свідченням низького рівня стійкості і здатності економіки України протистояти зовнішнім загрозам.

Таблиця 1. Динаміка показників макроекономічної стабільності окремих країн світу

Показники / Країни	Дефіцит (-) /профіцит держаного бюджету, % ВВП			Рівень національних заощаджень, % ВВП			Зростання споживчих цін,%			Спред процентної ставки, (%)			Валовий борг сектору державного управління, % ВВП		
	2007	2008	2009	2007	2008	2009	2007	2008	2009	2007	2008	2009	2007	2008	2009
Україна	-1,3	-1,5	-11,4	18,8	20,4	15,6	12,8	25,2	15,9	5,8	7,5	7,1	13,4	19,9	31,3
Країни ЄС-15															
Великобританія	-3,0	-5,4	-7,8	13,6	15,1	12,6	2,3	3,6	2,2	1,7	2,6	0,2	43,0	51,9	68,2
Німеччина	0,0	-0,1	-1,1	23,8	25,7	22,1	2,3	2,8	0,1	2,2	1,8	2,7	63,2	67,2	72,5
Іспанія	2,2	-3,8	-8,4	21,2	21,4	19,8	2,8	4,1	-0,3	6,0	6,4	4,5	42,6	46,8	62,6
Італія	-1,9	-2,7	-3,9	19,3	18,0	15,7	2,0	3,5	0,8	8,3	8,2	2,7	104,0	105,8	115,8
Нідерланди	0,6	0,8	-4,5	26,3	28,2	23,6	1,6	2,2	1,0	4,8	6,0	-0,6	51,4	64,6	68,6
Фінляндія	5,3	4,1	-0,1	28,6	24,6	18,1	1,6	3,9	1,6	1,5	1,3	0,9	41,0	40,6	52,6
Франція	-2,4	-3,4	-4,9	20,4	20,8	16,7	1,6	3,2	0,1	3,5	4,0	0,7	64,0	67,3	77,4
Швеція	3,2	2,5	-0,6	26,7	28,1	24,0	1,7	3,3	2,2	2,3	2,6	1,9	46,9	47,4	51,8
Середнє значення по групі ЄС-15	0,23	-11,9	-4,71	21,77	21,23	17,2	2,15	3,4	0,58	3,61	3,54	2,21	6,86	1,81	72,47
Країни-нові члени ЄС															
Латвія	0,0	-4,0	-8,9	13,6	12,9	30,2	10,1	15,3	3,3	4,8	5,5	8,2	9,7	19,5	36,1
Литва	-1,2	-3,2	-8,9	15,8	14,7	15,9	5,8	11,1	4,2	1,5	0,8	1,9	17,3	15,6	29,3
Польща	-2,0	-3,9	-7,1	20,0	19,3	17,6	2,5	4,2	3,5	3,0	6,2	3,4	45,2	54,1	51,0
Чехія	-1,6	-1,5	-5,9	24,5	23,3	18,6	2,8	6,3	1,0	4,5	4,6	4,7	33,4	34,8	42,1
Естонія	2,8	-3,0	-1,7	19,9	20,6	24,1	6,6	10,4	-0,1	2,1	2,8	4,6	2,9	4,8	7,2
Болгарія	3,5	3,0	-3,9	15,2	15,0	17,6	7,6	12,0	2,5	6,3	6,4	5,2	20,8	19,6	14,8
Румунія	-2,5	-4,9	-8,3	13,8	19,0	20,6	4,8	7,8	5,6	6,6	5,5	5,4	12,5	21,6	23,7
Середнє значення по гр.«Нові члени ЄС»	-0,84	-2,2	-5,59	17,73	18,16	18,44	4,78	7,65	2,34	3,72	3,61	3,98	26,48	34,97	40,45
Країни СНД															
Азербайджан	2,4	25,5	9,4	59,9	61,3	35,6	16,6	20,8	1,5	7,6	7,5	7,8	9,4	9,7	9,9
Вірменія	-2,9	-1,4	-7,7	28,3	25,8	23,8	4,4	9,0	3,4	11,3	10,4	10,1	20,0	15,8	40,1
Казахстан	0,0	1,1	-2,0	25,9	39,4	28,9	10,8	17,2	7,3	***	11,0	2,6	10,7	6,8	8,5
Грузія	-4,7	-6,4	-9,4	13,1	7,7	12,3	9,2	10,4	1,7	10,9	10,9	15,2	23,4	20,7	***
Молдова	-0,3	***	-6,8	22,4	***	15,6	12,6	***	0,0	3,8	***	5,6	28,4	***	30,0
Таджикистан	-6,0	-6,1	-8,5	3,9	-3,2	16,1	12,2	20,4	6,5	14,4	***	17,1	34,3	29,1	41,0
Киргизстан	-0,4	0,6	-3,8	-2,9	10,8	18,6	10,2	24,5	6,8	19,9	15,9	15,8	56,4	49,2	54,8
Російська Федерація	5,1	5,2	-6,2	30,6	32,3	21,9	9,0	14,1	11,7	4,9	6,5	6,7	9,5	6,7	8,5
Середнє значення по групі СНД	-0,9	2,13	-5,16	22,2	24,65	20,93	10,98	17,7	6,09	9,86	9,96	9,78	22,83	19,74	28,01

Джерело:розраховано з**а даними** [9].

Під впливом дестабілізуючих чинників світової фінансової кризи 2007–2009 рр. погіршення макропоказників України є більш суттєвим, ніж в середньому по групі країн СНД та ЄС, що характеризує відносно нижчий рівень стійкості національної економіки (див. табл.1). У порівнянні з докризовим періодом Україна значно погіршила свої

позиції за показниками стану державного бюджету (дефіцит бюджету зріс з 1,3 до 11,4 % ВВП) та валовим боргом сектору державного управління (з 13,4 до 31,3 % ВВП). Маючи відносно кращі показники по валовому боргу сектору державного управління, Україна втратила цей розрив, що характеризує наростання негативних тенденцій та недосконаліть боргової політики держави.

Здатність економічної системи під впливом зовнішніх і внутрішніх утримувати макроекономічні параметри в рамках нормативних значень економічної безпеки характеризує стійкість розвитку економіки чи відповідної її сфери. Реальні статистичні показники розвитку економіки України виходять не лише за рамки оптимальних значень відповідних розрахункових індикаторів, у межах яких створюються найбільш сприятливі умови для відтворюваних процесів, а й є гіршими за порогові та, подекуди, граничні значення індикаторів економічної безпеки, що є свідченням наростання відповідно несприятливих і загрозливих тенденцій функціонування національної економіки (див табл. 2).

Таблиця 2. Показники рівня економічної безпеки України

Показники	Граничне значення	Порогове значення	Оптимальне значення	Фактичне значення			
				2007	2008	2009	2010
2	3	4	5	6	7	8	
Валове нагромадження основного капіталу, % до ВВП	15–50	25–50	30–40	27,5	27,2	18,0	19,0[1]
Відношення обсягів ІОК до ВВП, %	5–50	7–40	20–25	26,2	24,6	16,6	12,3[2]
Частка у промисловому виробництві переробної промисловості, %	50 – 100	70 – 95	80 – 85	73,9	75,6	71,7	71,3
Частка у промисловому виробництві машинобудування, %	10 – 40	20 – 35	25 – 30	13,7	14,0	11,1	11,4
Приплив ПІІ , % до ВВП	1 – 15	2 – 10	5 – 7	5,6	3,4	4,0	4,2
Рівень інфляції (до грудня попереднього року), %	95 – 120	100 – 107	103 – 105	116,6	122,3	112,3	109,1
Вартість банківських кредитів, % річних		≤ 10		13,5	16,0	18,3	12,2
Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, %	0 – 30	5 – 25	7 – 20	56,0	55,9	90,76	85,7
Дохідність облігацій внутрішньої державної позики, %	1 – 15	2 – 7	3 – 4	12,3 – 12,9	11,86	12,21	8,86[3]
Питома вага сировинного та низького ступеня переробки експорту (пром-сті) у загальному обсязі експорту товарів, %	0–100	1–70	20–40	50,9	53,1	57,1	61,3
Питома вага високотехнологічного експорту в загальному обсязі експорту товарів, %	…	≥ 18	…	0,9	0,7	1,2	0,7

Продовження табл. 2

Частка імпорту палива з однієї країни (компанії) у загальному обсязі його імпорту, % в т. ч.: нафти та нафтопродуктів сирих	10 – 50	15 – 30	20 – 25	100,0	93,6	75,9	83,5
природного газу	10 – 50	15 – 30	20 – 25	72,0	64,7	55,1	100
Індекс зміни офіційного курсу гривні до долара США до показників попереднього періоду, %	90 – 115	97,5 – 106	100 – 102,5	100,0	152,5	103,7	99,7

[1] 1 квартал 2010 року; [2] січень-вересень 2010 року; [3] лютий 2011 року

Джерело: розраховано автором за даними [7].

Основними факторами зниження стійкості національної економіки є: високий рівень відкритості національної економіки, неспівставний з рівнем її конкурентоспроможності. Це означає, що реалізація зовнішніх ризиків може мати більш глибокі негативні наслідки порівняно з стійкими або менш інтегрованими економіками; невідповідність динаміки макроекономічних показників нормальним ринковим циклам, що унеможливлює реалізацію механізмів саморегуляції і самоналагодження та знижує ефективність заходів макроекономічного регулювання (поєднання безробіття і високої інфляції, запровадження в умовах рецесії високого рівня облікової ставки, висока частка спекулятивного іноземного капіталу, висока залежність від зовнішніх ринків і обмеженість внутрішнього попиту, висока імпортоємність національного і особливо експортоорієнтованого виробництва; сировинна спрямованість експорту, високий рівень доларизації).

Для забезпечення стійкості розвитку національної економіки і максимального захисту від внутрішніх та зовнішніх шоків, що розцінюється як підвищення рівня її конкурентоспроможності, важливим напрямом економічної політики є усунення системних ризиків і запобігання їм у макроекономічній, фінансовій, виробничій, науково-технологічній та зовнішньоекономічній сферах економіки.

Ігнорування проблематики забезпечення стійкості економічної системи в умовах перманентної глобальної нестабільності має наслідком поглиблення економічних і соціальних диспропорцій, макроекономічну дестабілізацію у вигляді зниження темпів економічного зростання, зростання безробіття, інфляції, заборгованості і, як наслідок, зниження рівня конкурентоспроможності національної економіки.

Адекватне відображення відносних позицій країни в розрізі параметрів макроекономічної стабільності забезпечить формування відповідної економічної політики, спрямованої на підвищення конкурентоспроможності національної економіки і стійкого економічного розвитку.

Література:

1. Бачурин А. Основные условия устойчивости экономики // Экономист.– 1998.– № 11.– С.34–42.

2. Стандарти поширення даних Міжнародного валютного фонду, DSBB: Бюлетень Держкомстату України з питань [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/
3. Бюлетень НБУ [Електронне видання]. – Листопад 2010. - 190 с. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/Statist/elbul.htm
4. «Соціально-економічний розвиток України за 2010 рік» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
5. Конкурентоспроможність України 2009: звіт // Фонд «Ефективне Управління» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.feg.org.ua
6. Бланшар О. По-прежнему два темпа глобального экономического подъема [Електронний ресурс] // Бюллетень основных прогнозов ПРМЭ МВФ «Перспективы развития мировой экономики». 25.01.2011. – Режим доступу: http://www.imf.org/external/russian/np/vc/2011/012511ar.pdf
7. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України [Наказ Міністерства економіки України № 60 від 02.03.2007] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uazakon.com/documents/date_6s/pg_gewqwi/index.htm
8. Павловський М. Стійкість економічної системи // Економічна енциклопедія: У трьох томах / За ред. Мочерного С.В. – К.: Академія, 2002. – Т. 3 . – с. 478
9. The Global Competitiveness Reports 2008–2009, 2009-2010, 2010-2011. World Economic Forum. [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.weforum.org
10. World Economic Outlook 2010 (International Monetary Fund). [Електронний ресурс]. – Washington, DC.: International Monetary Fund. – 268 pp. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.imf.org/external/russian/pubs/ft/weo/2010/02/pdf/textr.pdf